

STANJE I PERSPEKTIVE RAZVOJA SEKTORA MSP U SRBIJI STATE AND PROSPECTS OF SERBIAN SME DEVELOPMENT

Dr Milan Krstić, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd,
 mykrstic@gmail.com

Dr Ana Skorup, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd,
 anaskorup@gmail.com

Ivan Obradović, MA, Visoka poslovna škola strukovnih studija "Prof. dr Radomir Bojković"
 Kruševac, ivan.obradovic@indmanager.edu.rs

Sažetak

Sektor malih i srednjih preduzeća (MSP) predstavlja značajan privredni segment nacionalne ekonomije, pre svega zbog svog preduzetničkog delovanja, a potom i zbog doprinosa koji daje podizanju ukupnog nivoa konkurentnosti nacionalne ekonomije, što se posledično pozitivno odražava na sve sfere društvenog života. Sa ciljem da se ukaže na nesumnjiv značaj razvoja sektora MSP, u ovom radu se predstavljaju rezultati istraživanja stanja i perspektiva razvoja sektora MSP u Republici Srbiji. Osnovna pretpostavka istraživanja je da je sektor MSP posebno značajan ekonomski faktor razvoja srpske ekonomije i da poseduje značajan potencijal za dalji rast i razvoj. U cilju potvrde navedene pretpostavke, u istraživanju se pošlo od sagledavanja konteksta ekonomskog prostora Srbije u kome se odvija rast i razvoj sektora MSP, u okviru koga su sprovedene analize ključnih ekonomskih pokazatelja ekonomije Srbije, konkurentnosti srpske ekonomije, aktuelnog stanja razvoja sektora MSP u Srbiji i perspektiva budućeg razvoja MSP u Srbiji. Na osnovu ovih analiza, ukazano je na relevantne činjenice vezane za dosadašnji razvoj ovog sektora, kao i na činjenice koje determinišu njegov dalji razvoj, na osnovu čega su projektovani trendovi njegovog budućeg razvoja, kao i mogući pravci za dalje postupanje sa sektorom MSP.

Abstract

Small and medium-sized enterprises (SMEs) represent a significant economic segment of the national economy, primarily because of its entrepreneurial activity, but also because of its

contribution to the raising of the overall level of competitiveness of the national economy, which has a positive impact on all fields of social life. In order to point out the importance of the development of the SME sector, this paper presents the results of the state and prospects of development of the SME sector in the Republic of Serbia. The basic premise of the research is that the SME sector is a particularly important factor in the economic development of Serbian economy, having a significant potential for further growth and development. In order to confirm the above assumptions, the research focuses on a consideration of the context of the economic space in Serbia in which growth and development of the SME sector occurs, within which analyses of key economic indicators of the Serbian economy were conducted, altogether with the competitiveness of Serbian economy, as well as of the current state of development of the SME sector in Serbia and the perspectives for the future development of SMEs in Serbia. Based on these analyses, the relevant facts are indicated in relation to the current development of the SME sector, as well as to the facts that determine its further development. Therefrom, trends of the future development of the SME sector are forecasted, as well as the potential ways of future treatment of SME sector.

Ključne reči: MSP, stanje, predviđanje, razvoj, Srbija

Keywords: SMEs, state, forecasting, development, Serbia

1. Uvod

Mala i srednja preduzeća (u daljem tekstu: MSP) karakterišu veličina, fleksibilnost, kao i sklonost

ka inovativnim i rizičnim poduhvatima. Navedene karakteristike im omogućavaju da se, u poređenju sa velikim preduzećima, mnogo lakše prilagode promenama u okruženju koje dolaze do izražaja u uslovima poslovanja, naročito na globalnom tržištu. Ovo za posledicu ima jačanje konkurencije, što dalje rezultira unapređenjem kvaliteta proizvoda i usluga, razvoja inovacija i rastom nacionalne ekonomije. U tom smislu, MSP sa jedne strane imaju značajan uticaj na povećanje dohotka, a sa druge, predstavljaju narednu i veoma važnu fazu u razvoju mikro preduzeća (Erić D., 2012).

Razvoju sektora MSP, koji sve više postaje relevantan faktor razvoja privrede na nacionalnom nivou, značajno doprinosi razvoj preduzetništva. Značaj MSP sektora, kao faktora razvoja ekonomije, ogleda se u porastu investicija, unapređenju produktivnosti i konačno u ekonomskom rastu, što u krajnjoj liniji rezultira otvaranjem novih radnih mesta i smanjenjem nezaposlenosti (Krstić M., Obradović I., Gajić A., 2015).

Posmatrano sa stanovišta ekonomskog prostora EU, sektor MSP predstavlja dominantan oblik privrednih subjekata jer po brojnosti preduzeća (99,8%) uveliko nadmašuje velika preduzeća, po broju zaposlenih (87,5%) takođe, kao što i po bruto ostvarenoj vrednosti (58%) prevazilazi velika preduzeća.

Posmatrano sa stanovišta ekonomskog prostora Srbije, sektor MSP predstavlja dominantan oblik privrednih subjekata, jer po sva tri posmatrana parametra: 1) po brojnosti preduzeća (99,85%), 2) po broju zaposlenih (65,3%) i 3) po bruto ostvarenoj vrednosti (55,2%), u značajnoj meri prevazilazi velika preduzeća (Milošević D., Vujičić S., 2013).

Na taj način sektor MSP generalno predstavlja značajan privredni segment nacionalne ekonomije, i to iz više razloga, najpre zbog preduzetničkog delovanja, a potom i zbog doprinosa podizanju ukupnog nivoa konkurentnosti nacionalne ekonomije, što se posledično i pozitivno odražava na sve sfere društvenog života.

U ovom radu se pošlo od jednog istraživanja sektora MSP. Osnovna pretpostavka

istraživanja je da je sektor MSP posebno značajan ekonomski faktor razvoja srpske ekonomije i da poseduje značajan potencijal za dalji rast i razvoj.

U cilju potvrde uvedene pretpostavke, autori se u radu bave različitim, ali povezanim analizama, unutar kojih razmatraju aktuelno stanje razvoja ekonomije Srbije, i u tom smislu, najpre razmatraju kontekst ekonomskog prostora Srbije - ključne ekonomske pokazatelje ekonomije Srbije, uključujući i konkurentnost srpske ekonomije, a zatim se fokus razmatranja stavlja na aktuelno stanje razvoja sektora MSP u Srbiji, kao i na perspektive budućeg razvoja MSP u Srbiji.

Cilj analiza je da se istraže relevantne činjenice vezane za dosadašnji razvoj sektora MSP, kao i činjenice koje determinišu njegov dalji razvoj, na osnovu čega bi trebalo da se predvide trendovi budućeg razvoja sektora MSP i na osnovu njih, mogući pravci za dalje postupanje sa sektorom MSP.

Metodologija primenjena za sprovođenje navedenog istraživanja sektora MSP u ovom radu je teorijski desktop pristup, zasnovan na proučavanju dostupne literature.

Ovo istraživanje je potvrdilo uvedene pretpostavke i autori ukazuju koji bi to bili važni pravci za postupanje sa sektorom MSP u budućnosti.

U tom smislu, u daljem tekstu se bliže prezentuju rezultati sprovedenog istraživanja.

2. MSP kao privredni subjekti

2.1 Preduzeća kao privredni subjekti

Pravno lice (Babić I., 2008) je "organizacija kojoj pravni propisi daju sposobnost da bude subjekat prava i ima poslovnu sposobnost." Pod poslovnom sposobnosti podrazumeva se mogućnost fizičkog lica da samo svojom voljom zasniva, menja i gasi prava i obaveze. Status pravnog lica jedna organizacija može steći ako ispuni sledeće uslove, odnosno ako: poseduje imovinu, nije zabranjena, ukoliko joj pravni sistem dozvoljava da može biti imalac prava i obaveza. Na taj način, pravno lice (ili pravni subjekt) je (WPL, 2015) „veštačka ličnost“, koja

ima zakonska prava i obaveze koje se ogledaju u mogućnosti da: obavlja svoju delatnost, sačinjava ugovore, da se tuži ili bude tužen itd. Najčešće se predstavlja u formi organizacije ili privrednog društva (preduzeća) koje je sačinjeno od više fizičkih lica, a koje zakon, iz praktičnih razloga tretira kao jedno.

Prema Zakonu o privrednim društvima (ZPD, 2014), privredno društvo je pravno lice koje obavlja delatnost u cilju sticanja dobiti, a svojstvo pravnog lica stiče registracijom u skladu sa zakonom (ZAPR, 2014), kojim se bliže uređuje registracija privrednih subjekata.

2.2 Definicija MSP

Reprezent pravnog subjekta je preduzeće. Istina, Zakonom o privrednim društvima iz 2004. godine, naziv preduzeće (engleski enterprise), zamenjen je terminom privredno društvo, međutim i pored toga, termin preduzeće se zadržao i dalje se paralelno koristi u praksi, čak i od strane zvaničnih institucija.

Pravna lica se, prema Zakonu o računovodstvu (ZOR, 2013), razvrstavaju na mikro, mala, srednja i velika preduzeća, Tabela 1, na osnovu tri ključna kriterijuma: prosečnog broja zaposlenih, poslovnog prihoda i prosečne vrednosti poslovne imovine. Pritom, pravna lica se razvrstavaju u određenu kategoriju ako ispunjavaju dva od tri navedena kriterijuma.

Tabela 1. Razvrstavanje preduzeća u kategorije

Kategorije preduzeća	Kriterijumi razvrstavanja		
	Broj zaposlenih	Poslovni prihod (miliona EUR)	Vrednost poslovne imovine (miliona EUR)
mikro	do 9	do 0,7	do 0,35
malo	od 10 do 49	od 0,7 do 8,8	od 0,35 do 4,4
srednje	od 50 do 249	od 8,8 do 35	od 4,4 do 17,5
veliko	više od 249	veći od 35	veća od 17,5

3. Globalni ekonomski pokazatelji ekonomije Srbije

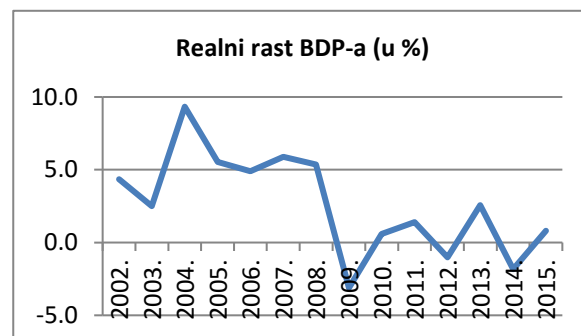
3.1 Ključni makroekonomski pokazatelji Srbije

U daljem tekstu analizirani su ključni makroekonomski pokazatelji Srbije (rast bruto društvenog proizvoda, nezaposlenost po anketi, inflacija, strane direktne investicije, zarade i

javni dug RS) u periodu od 2002. do 2015. godine, a koji su od značaja za analizu sektora MSP.

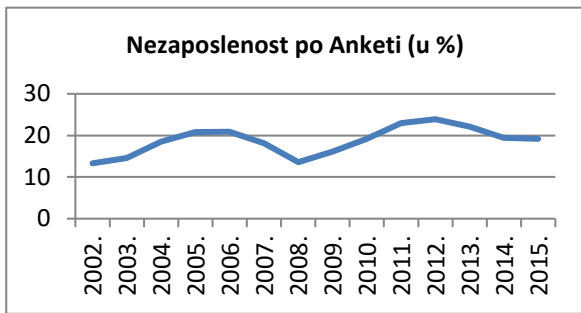
Primenom sledećih izvora (NBS, 2015), (NBS, 2013), (MFIN, 2015), sačinjena je sintetička tabela, na osnovu koje su generisani dijagrami svakog od navedenih pokazatelja, slike 1-6. Osnovne karakteristike i trendovi navedenih ekonomskih pokazatelja su sledeće:

Rast bruto društvenog proizvoda (BDP) razmatran u periodu od 2002. do 2015. godine pokazuje različit karakter u posmatrana dva perioda, slika 1. U periodu od 2002 - 2008. godine, BDP ima pozitivne stope rasta, pri čemu najmanju od 2,5% u 2003.g, a najveću, od 9,3% u 2004. godini. U periodu od 2009. do 2015. godine, BDP iskazuje značajne oscilacije, odnosno beleži negativnu i pozitivnu stopu rasta u više navrata. Negativnu stopu rasta ima u 2009.g. od -3,1%, u 2012.g. od -1,0%, kao i 2014.g. od -1,8%, a pozitivnu stopu rasta u 2010.g.- 0,6%, u 2011.g. 1,4%, 2013.g. 2,6%, kao i 2015.g. 0,8%.

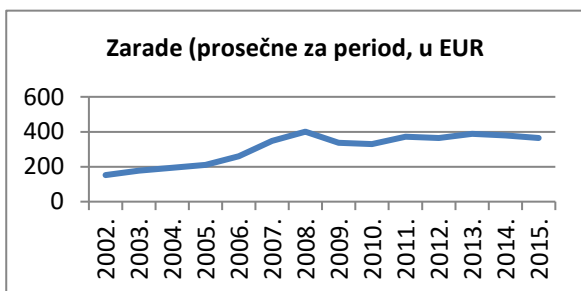
Slika 1. Realni rast BDP (u %) u periodu 2002-2015. godina [Izvor: autori]

Nezaposlenost po anketi u razmatranom periodu, bez obzira na kontroverze u pogledu primenjene metodologije merenja, glavni je izazov srpske ekonomije, jer generalno pokazuje trend rasta, slika 2. Pritom, nezaposlenost dostiže maksimum od 23,9% u 2012. godini. Mogu se uočiti tri perioda kada dolazi do izvesnog pada nezaposlenosti, i to 2002.g.- 13,3%, 2008.g.-13,6%, kao i 2014-2015.g. kada iznosi malo iznad 19%.

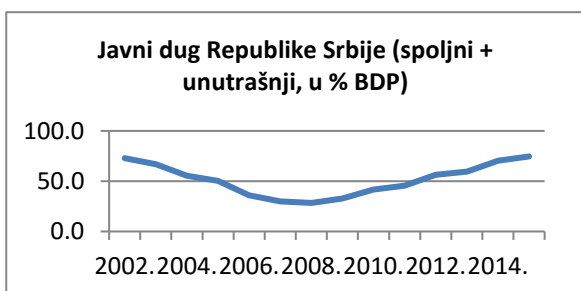
Slika 2. Nezaposlenost po anketi u periodu 2002-2015. godina, (u %) [Izvor: autori]

Prosečne zarade u razmatranom periodu, generalno posmatrano pokazuju trend rasta, i to od 1% u 2002. godini, do 2,4% u 2012. godini, slika 3. Međutim, bez obzira na tu činjenicu, zbog rasta troškova života, standard nije bio na željenom nivou. Najniže vrednosti prosečnih zarada beleže se u 2012. godini-152.1 EUR, a najveće vrednosti su dostigle 2008. godine-405.8 EUR. Prosečne vrednosti u 2015. godini su bile 364.1 EUR.

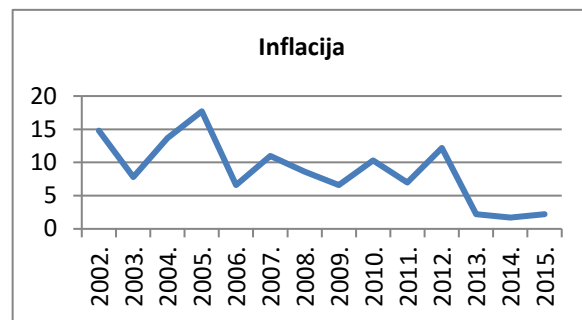
Slika 3. Prosečne zarade u periodu 2002-2015. godina, (u EUR) [Izvor: autori]

Javni dug RS (spoljni + unutrašnji, u % BDP) u razmatranom periodu se karakteriše trendom koji se može podeliti na dva perioda, slika 4. Prvi, u kome javni dug ima tendenciju opadanja (od 72,9% u 2002. godini do 28,3 u 2008. godini), i drugi u kome ima tendenciju rasta (od 28,3 u 2008. do 75% u 2015. godini).

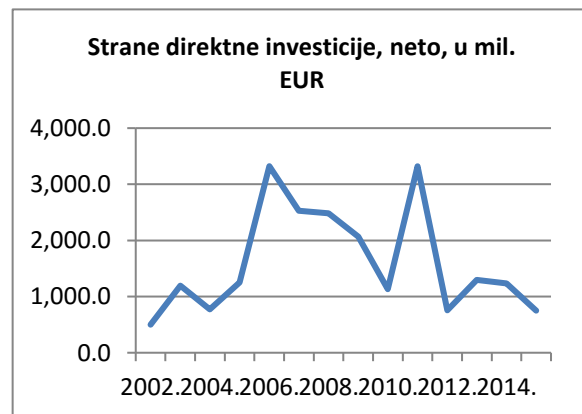
Slika 4. Javni dug Republike Srbije, u periodu 2002-2015. godina, (u % BDP) [Izvor: autori]

Inflacija u razmatranom periodu pokazuje tendenciju opadanja, slika 5. Ovde se mogu uočiti dva karakteristična perioda. Prvi, od 2002. do 2012. godine, u kome inflacija beleži dvocifreni rezultat i drugi, od 2013. godine u kome inflacija poprima jednocifrene vrednosti, čak ispod 3%. Najveća vrednost inflacije zabeležena je 2005.g.- 17.7 %, dok je najniža zabeležena 2014. g.- 1.7%.

Slika 5. Inflacija, u periodu 2002-2015. godina, [Izvor: autori]

Strane direktne investicije (SDI) u razmatranom periodu pokazuju izrazit trend oscilovanja, slika 6. Prosečno za ceo period, SDI se kreću oko 1,6 milijardi EUR, a uočavaju se dva pada, u 2002. od 0,499 i 2012. godine od 0,752 milijardi EUR, kao i dva vrha, i to u 2006. -3,322 milijardi EUR i 2008. g.- 3,319 milijardi EUR.

Slika 6. Strane direktne investicije, u periodu 2002-2015. godina, (neto, u mil. EUR) [Izvor: autori]

Na osnovu sprovedene analize, glavne karakteristike srpske ekonomije u prethodnom periodu, od 2002. do 2015. godine mogle bi se u najkraćem sažeti u tri karakteristična vremenska perioda.

U prvom delu navedenog vremenskog perioda (od 2002. do 2006. godine) uočava se značajan rast ekonomskih aktivnosti, koji je

najverovatnije rezultat pozitivnih efekata tranzicije (usled promene vlasništva jednog dela privrednih subjekata), kao i započetih ekonomskih reformi i restrukturiranja.

U drugom delu navedenog vremenskog perioda (od 2007. do 2012. godine) beleži se izraziti pad ekonomskih aktivnosti, koji je najverovatnije, rezultat još uvek nezavršene i/ili loše sprovedene tranzicije i nezavršenih ekonomskih reformi, ali i nepovoljne refleksije kriza, poslednje svetske ekonomske krize (2006. godine), kao i finansijske krize u EU (2008. godine). Iako su tadašnji kreatori politike zdušno tvrdili da će navedene krize zasigurno mimoći Srbiju, to se nije obistinilo. Uticaj dve poslednje krize, po sistemu spojenih sudova, imao je više nego značajnog odraza na srpsku ekonomiju. Prva kriza (iz 2006. godine), posebno je uzrokovala nastanak recesije privrede, što je za posledicu imalo značajno smanjenje broja radnih mesta, odnosno dovelo do akutne nezaposlenosti. Druga kriza (iz 2008. godine), ionako lošu privrednu situaciju u Srbiji, samo je još dodatno pogoršala zbog smanjenja broja stranih investitora, što se odrazilo i na dalje otpuštanje radnika, odnosno, što je dalje uvećalo nezaposlenost.

U trećem delu navedenog perioda (od 2012. do 2015. godine) beleži se zaustavljanje pada ekonomskih aktivnosti i konsolidacije državnog budžeta, što je najverovatnije rezultat smanjenja plata u javnom sektoru, uključujući i smanjenja jednog dela penzija, kao i započetih (tačnije nagoveštenih) strukturnih reformi srpske provrede.

U tom kontekstu iskrslili su politički, a naročito ekonomski i socijalni problemi, koji se tiču korupcije, nezaposlenosti, protesta i nezadovoljstva radnika i sl.

3.2 Uzroci stanja ekonomije u Srbiji

U traganju za ključnim uzrocima koji su doveli do stanja srpske ekonomije u razmatranom periodu (2002. do 2015. godina), može se konstatovati da su oni brojni, a kao najznačajniji mogu se izdvojiti: privatizacija, politika kursa dinara, investiranje i struktura zaposlenih.

Privatizacija. Usvojen model privatizacije, zasnovan na neoliberalnoj ideologiji, pokazao se pogubnim za privredu Srbije, a naročito za

industrijski sektor. Čini se posebno da je odabran pogrešan prioritet privatizacije, po kome se u početku sprovodi privatizacija monopolskih industrija koje se uvek mogu prodati (duvanska industrija, industrija cementa, i sl.), a za kraj se ostavlja onaj deo industrije (metaloprerađivačka, i dr.) koja se teško ili nikako ne može privatizovati. Tokom čitavog perioda izostaje prava kontrola sprovedenih privatizacija, što je nakon brojnih primera iskazanog nezadovoljstva zaposlenih, dovelo do poništavanja velikog broja privatizacija. Iako su privatizovana preduzeća povećala prihode za 69%, generalno posmatrano, sprovedene privatizacije nisu dale ni približno očekivane efekte (APR, 2014). Od ukupnog broja sprovedenih privatizacija, najmanje 30% njih je raskinuto, tako da je privatizacijom oslobođen značajan višak radne snage. Očekivanja da će tu radnu snagu apsorbovati sektor MSP nisu ispunjena. Pritom, veliki broj privatizacija je raskinut i zbog nepoštovanja ugovora od strane novih vlasnika preduzeća. Sveukupno posmatrano, proces privatizacije se može oceniti neuspešnim i jednim od značajnih uzroka nepovoljnog stanja u srpskoj ekonomiji.

Politika kursa dinara. Tokom čitavog razmatranog perioda, može se konstatovati da je kurs dinara sporije rastao u odnosu na inflaciju, tako da se može se konstatovati da je inflacija kumulativno bila oko 200%, a porast kursa dinara ni 120%, a što je nesumnjivo imalo odraza i na poslovanje privrednih subjekata.

Investiranje. Tokom razmatranog perioda vremena, i pored iznosa od oko 26 milijardi evra investiranih samo u periodu od 2005. do 2011. godine, broj zaposlenih u Srbiji je smanjen za oko 340.000. Razlozi su brojni, ali jedan od njih je i samo investiranje, koje je bilo usmereno na uvoz, prateće delatnosti i usluge. Umesto da se veći deo sredstava od privatizacije iskoristi za revitalizaciju i modernizaciju industrije, čime bi srpska preduzeća postala konkurentna na globalnom tržištu, ulagalo se u tzv. „šoping mol ekonomiju“. Deo novca od privatizacije, je dakle, umesto u razvoj nove industrije nepovratno potrošen i na popunu nerealnih državnih budžeta, prevashodno na popunu budžeta za penzije i plate zaposlenih u javnom sektoru.

Struktura zaposlenih. Ako se pogleda struktura zaposlenih u razmatranom periodu, može se konstatovati da trenutno u Srbiji ima 1,8 milion zaposlenih, od čega je oko 750.000 na budžetu. (Krstić M., Vukadinović S., Cogoljević M., 2013) Ovako nepovoljnu strukturu ne mogu da izdrže ni mnogo razvijenije ekonomije, tako da veliki broj budžetskih korisnika evidentno onemogućava realnom sektoru da se razmahne.

3.3 Konkurentnost srpske ekonomije

Srpska ekonomija je, na osnovu Globalnog indeksa konkurentnosti 2015–2016, (prema GCR, 2015) , od ukupno 140 nacionalnih ekonomija- rangirana na 94. mestu, sa ukupnim skorom od 3.89. Strukturno posmatrano, komponente skora indeksa konkurentnosti su sledeće, i to: osnovni zahtevi, ubrzivači efikasnosti, inovacije i sofisticirani faktori.

U okviru komponente Osnovni zahtevi, koju grade elementi: 1) Institucije, 2) Infrastruktura, 3) Makroekonomsko okruženje i 4) Zdravstvo i primarno obrazovanje, Srbija je rangirana na 96. mestu sa skorom 4.15.

U okviru komponente Ubrzivači efikasnosti, koju grade elementi: 5) Visoko obrazovanje i obuka, 6) Efikasnost tržišta roba, 7) Efikasnost tržišta radne snage, 8) Razvoj finansijskog tržišta, 9) Tehnološka spremnost i 10) Obim tržišta, Srbija je rangirana na 83 mestu sa skorom 3.85.

U okviru komponente Inovacije i sofisticirani faktori , koju grade elementi: 11) Sofisticiranost poslovanja, 12) Inovacije, Srbija je rangirana na 125. mestu sa skorom 3.02.

Na taj način, srpska ekonomija je svrstana u kategoriju 31 nacionalne ekonomije zasnovane na efikasnosti (Efficiency-driven economies), što znači da mora mnogo značajnije da unapređuje efikasnost proizvodnih procesa ukoliko želi da se priključi kategoriji razvijenih nacionalnih ekonomija, koje su zasnovane na inovacijama. Kao najproblematičniji faktori za poslovanje ocenjeni su sledeći: pristup finansijama, neefikasna vladina birokratija, politička stabilnost, korupcija, slaba radna etika radne snage, vladina nestabilnost/korupcija, neadekvatna podrška infrastrukture, porezi, itd.

Sa stanovišta ekonomije zasnovane na efikasnosti, evidentno je da se srpska ekonomija svrstava u najmanje razvijene u Evropi, odmah iza Albanije. Pošto ekonomije većine evropskih zemalja pripadaju kategoriji ekonomija zasnovanih na inovacijama, kompanije tih zemalja se nadmeću kroz inovacije, stvarajući nove i drugačije proizvode (robe), primenjujući pritom najsavremenije proizvodne procese. Prema tome, nastojanje Srbije da postane punopravni član Evropske unije u budućnosti, sa ekonomskog stanovišta je održivo samo kroz razvoj one ekonomije, koja će biti usmerena na vlastitu transformaciju iz kategorije ekonomija zasnovanih na efikasnosti u kategoriju ekonomija zasnovanih na inovacijama.

4. Aktuelno stanje sektora MSP u Srbiji

Situacija srpske ekonomije opisana u poglavlju 3 imala je nesumnjivog odraza na aktuelno stanje razvoja sektora MSP, koje je na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku (RZS, 2013) sledeće:

- broj MSP u ukupnom broju preduzeća je zastupljen sa 98.86% i učestvuje sa oko 34% u bruto društvenom proizvodu Republike Srbije, što znači da su po tom osnovu MSP dominantan oblik organizovanja;
- sektor MSP zapošljava 59,7% od ukupno zaposlenih u privrednom sektoru, što znači da je apsorbovao veliki procenat onih koji su ostali bez posla tokom tranzicije;
- bruto promet koji ostvaruju MSP u ukupnom ostvarenom prometu učestvuje sa 58,7%, što pokazuje da sektor MSP ostvaruje više od polovine ukupnog bruto prometa;
- sektor MSP ostvaruje tek nešto malo više od polovine ukupno ostvarene dodatne vrednosti - 50,1%.

Međutim, iako je sektor MSP po svim prezentovanim relevantnim pokazateljima nesumnjivo dominantan u poređenju sa velikim preduzećima, to još ne znači da je i dovoljno efektivan i efikasan. Analize sektora MSP ukazuju na postojanja jaza u pogledu konkurentnosti, koji bi se kroz inovativnost (kreativnost) i tehničko-tehnološki napredak mogao značajno povećati.

Osnovni zadaci razvoja MSP u Srbiji, zacrtani Strategijom za podršku MSP, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. godine, (SRKIMSP, 2013), mogu se sažeti u sledećem: osnovati veći broj MSP; povećati procenat MSP koja opstaju tokom početnih godina poslovanja; povećati obim sredstva za finansiranje MSP pod povoljnijim uslovima; povećati konkurentnost MSP; podsticati razvoj inovativnosti u MSP; povećati učešće onih MSP koja rastu zahvaljujući izvozu; podstaći prerastanje mikro u mala, i malih u srednja preduzeća. Strategija za ostvarenje navedenih ciljeva zasniva se na primeni politika dobre prakse koje treba da doprinesu podizanju performansi preduzetnika u svim fazama osnivanja, rasta i razvoja MSP, i obuhvata sledeće komponentne politike:

1. Promocije i podrške preduzetništvu i osnivanju novih preduzeća, koje se tiču kreiranja delotvornih politika koje doprinose: podsticanju razvoja novih preduzeća; obezbeđivanju sistema praćenja (monitoringa) u funkciji podrške opstanka novoosnovanih preduzeća; merama za podršku novoosnovanim (start-up) preduzećima i potencijalnim preduzetnicima; usmeravanju pažnje na razvoj ženskog preduzetništva, kao i razvoj mera za njihovo finansiranje i monitoring.
2. Ljudskih resursa za konkurentan MSP sektor, koje se tiču kreiranja efikasnih politika koje doprinose unapređenju: kvaliteta preduzetničkog obrazovanja, kapaciteta institucija za pružanje poslovnih usluga za podršku MSP, menadžerskih veština, stručnosti i kompetentnosti radne snage u MSP sektoru.
3. Finansiranja i oporezivanja MSP, koje se tiču kreiranja delotvornih politika koje doprinose: unapređenju znanja o finansijama i upravljanju finansijama u MSP; uvođenju finansijskih instrumenata koji prate razvoj MSP; razvoju finansijskih instrumenata na regionalnom i lokalnom nivou; mikrofinansiranju; podizanju svesti o važnosti finansiranja iz vlasničkog (equity) kapitala; prilagođavanju poreskog sistema mogućnostima sektora MSP.

4. Konkurentne prednosti MSP na izvoznim tržištima, u pogledu: kreiranja delotvornih politika koje doprinose podsticanju razvoja kulture investiranja MSP u inovacije, uvođenja standarda i kontrole kvaliteta, poslovnog povezivanja i stvaranja klastera, izvozno orijentisanih MSP.
5. Pravo institucionalno i poslovno okruženje MSP u Srbiji, koje se tiče sprovođenja aktivnosti ka uspostavljanju pravnog okvira koji podstiče razvoj MSP, efikasne javne usluge za MSP i razvijanju regionalne infrastrukture za podršku MSP.

O dometima ispunjenosti ove strategije još je rano govoriti.

5. Perspektive rasta i razvoja sektora MSP u Srbiji

Rast preduzeća predstavlja uvećanje ekonomije obima i širine poslovanja preduzeća, manifestuje se u uvećanju fizičkih pokazatelja, kao što su obim posla ili broj zaposlenih i više je kvantitativna karakteristika. Razvoj preduzeća je uvećanje sposobnosti poslovnih procesa u pogledu unapređenja njihove efikasnosti, manifestuje se u povećanju efikasnosti poslovanja preduzeća i više je kvalitativna karakteristika. Rast i razvoj su dve karakteristike koje se, posmatrano u dužem vremenskom periodu, međusobno prožimaju i obično ih je teško razdvojiti. Kada se navedeni principi primene na sektor MSP situacija je sledeća.

Ključni aspekti relevantni za perspektivu rasta i razvoja sektora MSP (prema Ikić S., Gudžević F, 2012) proizilaze iz promena u:

- prirodni konkurencije u svetlu globalizacije
- poslovnom okruženju u svetlu razvoja informacione tehnologije
- prirodni faktora proizvodnje i strukture novostvorene vrednosti, gde su znanje i informacije postali ključni poslovni resursi
- modelu organizovanja preduzeća u smislu kvalitetnih veza radi stvaranja i protoka ideja i kreativnosti
- značaju intelektualnog kapitala, kako po njegovom učešću u ukupnom kapitalu, tako i po njegovom doprinosu u stvaranju nove vrednosti

- pogledu kompetencija i ulaganja u znanja zaposlenih, posebno u svetlu neformalnog i celoživotnog obrazovanja
- pogledu promene ulaganja u istraživanje i razvoj
- pogledu privrednih struktura i nastajanja ICT sektora
- pogledu ravnomernog regionalnog razvoja

U daljem tekstu, u kontekstu navedenih ključnih aspekata relevantnih za perspektivu rasta i razvoja sektora MSP u Srbiji, mogu se izvesti sledeće konstatacije. Rast i razvoj sektora MSP zavisi od više faktora, odnosno od ispunjenja izvesnih preduslova, od kojih su u ovom trenutku naznačajniji oni od kojih zavisi u kojoj meri će se:

- Ostvariti stabilno makroekonomsko okruženje, a što je za očekivati ako se nastavi oporavak srpske ekonomije, što je već pomenuto unutar poglavlja 3.1. U prilog tome ide i oporavak privrede u EU, sa kojom je srpska ekonomija u velikoj meri kompatibilna po mnogim osnovama.
- Kreirati stimulatívno poslovno okruženje, naročito u pogledu obezbeđenja finansijske, ali i drugih vidova podrške sektoru MSP i preduzetništvu. Anketiranja menadžmenta MSP ukazuju da u Srbiji još uvek nedostaju povoljni izvori finansiranja, da postoji otežana naplata potraživanja, kao i da postoji nedostatak radnika odgovarajućih stručnih kvalifikacija, uključujući i nezadovoljstvo aktuelnim poreskim propisima.

6. Rezultati i diskusija

U ekonomskom ambijentu, opisanom u poglavlju 4, podvučen je nesumnjiv značaj razvoja sektora MSP. Ova činjenica je poodavno prepoznata, pa je stoga u Srbiji, pored osnivanja Nacionalne agencije za razvoj MSP, još 2002. godine započeto sa osnivanjem i Regionalnih centara za MSP čiji je prevashodni zadatak bio pružanje informacione podrške daljem jačanju sektora MSP, na lokalnom nivou, kroz konsalting, trening, monitoring kao i diseminiranje najbolje prakse.

Potonja istraživanja, sprovedena upravo od strane navedenih Regionalnih centara za razvoj MSP (IAS, 2006) ukazala su na ključne probleme

sektora MSP, kao što su 1) nedovoljna inovativnost preduzetnika, 2) nizak nivo inovacionih aktivnosti, 3) nedovoljna povezanost MSP sa ključnim inovacionim izvorima, 4) neadekvatna stručna pomoć i podrška razvoju inovativnosti.

U međuvremenu, navedeni Regionalni centri za razvoj MSP transformisani su u Akreditovane regionalne razvojne agencije, (ARRA, 2015), a ova transformacija tek treba da se potvrdi u praksi.

Neka istraživanja u sektoru MSP (Krstić M., Bešić M., Skorup A., Lapčević G, 2014) ukazala su da je potrebno dalje unapređenje inovativnosti sektora MSP, što se može postići kroz: „tvrdu“ i „meku“ podršku sektoru MSP. „Tvrda“ podrška podrazumeva unapređenje lokalnog poslovnog ambijenta, poslovne infrastrukture kao i lakšeg pristupa finansijskim izvorima. „Meka“ podrška tiče se pružanja razvojnih usluga za podizanje inovativnog kapaciteta u okviru sektora MSP.

Gde se vide naročiti potencijali za rast i razvoj sektora MSP?

1. Može se konstatovati da srpska ekonomija raspolaže izvesnim potencijalima (kao što su znanja i veštine) koji se ne koriste efektivno (na pravi način). Razlog je slaba ili nedovoljna povezanost između, sa jedne strane sektora MSP i sa druge strane, naučnih institucija i visokoškolskih ustanova. Istraživačke i razvojne aktivnosti navedenih institucija u najvećoj meri nisu usklađene sa potrebama sektora MSP, budući da su njihove glavne istraživačke aktivnosti ili fundamentalne prirode, ili za cilj imaju nivo, koji još uvek nije postignut kod većine srpskih proizvođača, posebno onih iz sektora MSP. Otuda potreba da se navedena veza uspostavi na novim osnovama.
2. Treba naglasiti da se u okviru srpske ekonomije, unutar sektora MSP, u međuvremenu uspešno razvio jedan značajan privredni segment, koji iz godine u godinu beleži konstantan rast i razvoj, a radi se o razvoju ICT sektora MSP. Ovde se sagledavaju značajni potencijali daljeg rasta i razvoja sektora MSP.

7. Zaključak

U ovom radu je sprovedeno istraživanje aktuelnog stanja rasta i razvoja MSP u srpskoj ekonomiji.

U istraživanju se pošlo se od osnovne pretpostavke da je sektor MSP značajan ekonomski faktor razvoja srpske ekonomije i da poseduje značajan potencijal za dalji rast i razvoj.

U cilju potvrđivanja uvedenih pretpostavki, u istraživanju se pošlo od sagledavanja konteksta ekonomskog prostora Srbije u kome se odvija rast i razvoj sektora MSP, u okviru koga je sprovedeno više analiza, i to: ključnih ekonomskih pokazatelja ekonomije Srbije, konkurentnosti srpske ekonomije, aktuelnog stanja razvoja sektora MSP u Srbiji, perspektive budućeg razvoja MSP u Srbiji.

Istraživanje je potvrdilo uvedene pretpostavke, i u okviru poglavlja 6 su ukazani neki mogući pravci za dalje delovanje, kako bi se unapredila njegova perspektiva.

Bibliografija

1. APR. (2014). Analiza efekata privatizacije u Srbiji. Retrieved 30, 2014, from Agencija za privatizaciju RS: <http://www.priv.rs/cms/view.php?id=9319>, preuzeto 08.03.2014. godine
2. ARRA. (2015). Akreditovane regionalne razvojne agencije. Retrieved 01 3, 2015, from Nacionalna agencija za regionalni razvoj : <http://narr.gov.rs/index.php/Aktivnosti/Politike-regionalnog-razvoja/Regionalne-razvojne-agencije/Akreditovane-regionalne-razvojne-agencije>
3. Babić I. (2008). Privredno pravo, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Univerzitet Singidunum.
4. Erić, D. B. K. (2012). Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji. Beograd: Institut ekonomskih nauka.
5. GCR. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016. Retrieved 01 2, 2016, from Global: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
6. IAS. (2006). Innovation Audit, Survey of Innovation Performance in Serbia . Support to Enterprise Development and Entrepreneurship Programme, An EU-funded Project mana: Completed in Collaboration With the Ministry of Science and Environmental Protection.
7. Ikić S., Gudžević F. (2012). Perspektive za razvoj malih i srednjih preduzeća u Novom Pazaru. , The Scientific Journal for Theory and Practice of Socioeconomic Development Vol.1, N° 2, December, 2012, pp. 362 – 378.
8. Krstić M, Obradović I, Gajić A. (2015). Kreativnost u funkciji rasta i razvoja MSP Retrieved 12 10, 2015, from Časopis Trendovi poslovanja, Sves.2, Br.6 (2015): <http://trendovi.indmanager.org/index.php/tp>
9. Krstić M., Bešić M., Skorup A., Lapčević G. (2014). ,Towards the establishment of a successful model of support for small and medium-sized enterprises (SMEs) in Serbia: An innovative approach to development. rad u realizaciji .
10. Krstić M., Vukadinović S., Čgoljević M. (2013). (Re) Industrialization Of Serbia Of Opening Green Jobs, . The Second International Conference „Employment, Education And Entrepreneurship 2013“, Vol4, page 113-131., . Belgrade- Serbia: October 16th-18th.
11. MFIN. (2015). Tabela 1: Osnovni indikatori makroekonomskih kretanja, 21.5.2015., godine. Retrieved 1 1, 2016, from Ministarstvo finansija Republike Srbije: <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=7161>
12. Milošević D., Vujačić S. (2013). Menadžment malih i srednjih preduzeća. Beograd: Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo.
13. Milošević, D. (2015). Strategija rasta i razvoja preduzeća. Beograd: Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo.
14. NBS. (2015). Ključni makroekonomski indikatori, 04.12.2015. - 4 . Retrieved 1

- 2016, 1, from Narodna Banka Srbije: www.nbs.rs/export/internet/.../osnovni_makroekonomski_indikatori.xls
15. NBS. (2013). Osnovni makroekonomski indikatori,. Retrieved 02 16, 2013, from Narodna Banka Srbije: <http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html>
  16. RZS. (2013). Upit iz baze podataka, Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>
  17. Skorup A, Krstić M., Cogoljević M. (2013). Trendovi e - poslovanja u uslužnoj delatnosti. TRENDOVI U POSLOVANJU, Godina I, Sveska 1., strana, 97-108., Visoka poslovna škola "prof. Dr Radomir Bojković", ISSN 2334-816X, <http://trendovi.indmanager.org>.
  18. SRKIMSP. (2013). Strategija razvoja konkurentnih i inovativnih malih i srednjih preduzeća za period od 2008. do 2013. godine. http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678: Vlada Republike Srbije.
  19. WPL. (2015). Retrieved 01 2015, 17, from Pravno lice: http://sr.wikipedia.org/sr/Pravno_lice
  20. ZAPR. (2014). Zakon o postupku registracije u Agenciji za privredne registre, ("Službeni glasnik RS", 099/2011 i 83/2014). Beograd.
  21. ZOR. (2013). Zakon o računovodstvu, "Službeni glasnik RS" br.62/2013. Retrieved from http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/20/zakoni/rac_racunovodstvo.pdf
  22. ZPD. (2014). Zakon o privrednim društvima. "Službeni glasnik RS", br. 36/2011, 99/2011 i 83/2014, Beograd.

Istorija rada:

Rad primljen: 09.05.2016.

Prva revizija: 14.05.2016.

Prihvaćen: 18.05.2016.